

SCHWARZ és BÉL Károly munkásságát, a címlapkiadásokat és történeti pane-gyrikusokat, költeményeket nem számítva — 1711 és 1800 közt 509 kötet tör-téneti mű jelent meg s ezek 78⁰/o-a (397 kötet) hazai nyomdából került ki. 1711 és 1740 közt a művek 77³³/o-a, (58 kötet) többnyire katolikus írók művei, hazai, még pedig 70⁷/o (53 kötet) a jezsuita nyomdából került ki. A protestánsok, kiknek az utólját járó löcsei BREWER-nyomdán kívül csak az 1715. alapított pozsonyi ROYER-nyomda állt rendelkezésükre, műveiket leg-inkább Németországban adták ki. 1741 és 1760 közt már a könyvek 88⁰/o-át, 66 kötetet nyomtak belföldön s ebből 48⁰/o-ot (36 kötet) jezsuita nyomdák-ban. Bécsi nyomdában 1761 előtt alig néhány — 150 kötet közül 9 — kötet jelent meg, jobbára csak díszes kiállítású ívrétű munkák. (BÉL, BOMBARDI stb.) A következő húszéves időszakban (1761—1780) az arány eltolódik Bécs javára. A történetirodalmi termelés 64⁶/o (104 kötet) került csak ki hazai nyomdából s 31⁷/o (50 kötet) Bécs nyomdáira esik a megelőző korszakok 8 illetve 5³³/o-val szemben. A TRATTNER-cég bécsi nyomdájának termelése, a nagyszombati jezsuita nyomdát kivéve valamennyi magyar nyomdát felülmulja, bár a LANDERER-család már több nyomdát állított üzembe. A következő korszakban — 1781—1800 közt — a magyar nyomdaipar győzelmesen szorítja vissza a bécsi törek-véseket. A termelésnek ismét 85³⁶/o-a (169 kötet) esik hazánkra, Bécsre már csak 11⁶/o (23 kötet), Németország pedig, hol 1711 és 1740 közt a történeti művek 14⁶⁷/o adták ki, 3⁰³/o-kal (6 kötet) teljesen háttérbe szorult. E vál-tozásban része van a bécsi TRATTNER-cégnek, mely a magyar piac biztosítása végett Pesten is állított fel nyomdát. Az igazi okot azonban a magyar nyomda-ipar rohamos fejlődésében kell látnunk, mert még ha a pesti TRATTNER-nyomda termelését is a külföldhöz számítjuk, akkor is 77⁷⁸/o hazai, 22²²/o külföldi (s ebből mindössze 19¹⁹/o bécsi) arányszámhoz jutunk, ami igen nagy haladás az előző korszak 64⁶, 35⁴ (31⁷)⁰/o-os arányához. A kormánytámo-gatással dolgozó budai egyetemi nyomda, LANDERERÉK pozsonyi, budai, pesti, kassai és egri nyomdái, a r. kath. püspöki nyomdák, a pozsonyi WEBER, LÖWE és PATZKÓ, a győri STREIBIG, a nagyszebeni HOCHMEISTER mind mennyiség, mind minőség tekintetében sikerrel vették fel a versenyt a hatalmas bécsi cég-gel, mely a század végén mindinkább háttérbe szorult.

Konkluzióképen már ezekből az egyetlen tudományágra vonatkozó számadatokból megállapítható, hogy a XVIII. századi magyar nyomdászok nem vetették meg elődeik nemesebb hagyományait. Termelésük átlagos színvonalá sülyedő tendenciát mutat a megelőző korhoz viszonyítva, ami természetes követ-kezménye a kor éledő üzleti szellemének. Üzleti érdekből tekintettel kellett len-niök a köznép, a ponyva alacsonyabb igényeire, mégsem zárkóztak el soha a komoly irányú, tudományos irodalom felkarolásától és akkor sem nagyon jö-vedelmező terjesztésétől. Értékes és lelkes segítőmunkásai voltak a tudósoknak és koruk kulturmunkájából épűgy kivették részüket, mint XVI—XVII. századi elődeik.

HÓMAN BALINT.

A «Cyrus nyugodalma» c. francia regény magyar fordítása. Egy el-feledett regényről (1918) c. értekezésem III. részében azt a tételt állítottam fel, hogy a franciás irány fordításokkal a XVIII. században Erdélyben indult meg,

még pedig a testőr-írók föllépése előtt. Ezt a tételt most módomban van egy ott még nem említett adattal indokolni. Kolozsvárt 1778-ban egy ily című regény jelent meg: *Cyrus nyugodalma*, avagy Cyrusnak Történetei és Élete, az ő XVI. Esztendőskorától fogva életének XL-dik esztendejéig. Iratott Francia nyelven, mostan pedig Magyarra fordíttatott és képekkel ékesítve kibocsátatott. Kolosvárrat, Nyomt. a' Réf. Koll. Betüivel, 1778. Eszt. 8. r. 2, 306. l. 4. rézm.-tel X. Winkler bécsi rézmetszőtől, de magyar aláírással. (I—III. rész.)

E mű a következő francia mű fordítása: *Le Repos De Cyrus*, Ou L'Histoire de sa vie depuis la seizième jusqu'à sa quarantième année. Á Paris, Chés Briasson, 1732. 8. r. I. XVI, 122. II. 2, 103. III. 150, 2. l. De l'imprimerie de Jaques Guerin.

A francia eredeti névtelenül jelent meg, így a magyar és a német fordítás is. Ez utóbbi címe: *Die Ruhe des Cyrus* stb. Leipzig, 1735, másodszor Wismar, Bödner 1769. Mit Kupf. A mű szerzője MYLIUS, BARBIER és HOLZMANN-BOHATTA szerint PERNETTI Jaques (v. PERNETY) [l'abbé] s az ő művei közt sorolja fel QUÉRARD is. Ezt azonban akkoriban sem a német, sem a magyar fordító nem tudhatta s így jelentek meg e fordítások¹ névtelenül. PERNETTI különben művei túlnyomó részét névtelenül adta ki, csak főműve jelent meg saját neve alatt: *Lettres philosophiques sur les physionomies*. I—III. 1746—60 és 1748, 1760. PERNETTI Chazelles-sur-Lyonban szül. 1696-ban, megh. Lyonban 1777. febr. 6-án mint kanonok, tagja volt a lyoni akadémiának, bölcséleti, nevelési és Lyon történetére vonatkozó műveket írt s köztük két, szintén nevelési erkölcsstani regényt vagyis az itt említetten kívül még *Histoire de Favoride* (1750) címűt.

Első regénye (a másodikat nem ismerem s nem is tartozik ide) a nagy Cyrus életét tárgyazza s teljesen képzeti. Megírására RAMSAY *Voyages de Cyrus* (1727) regénye ösztönözte, amely mű mint nevelési regény, szintén azt akarja megmutatni, mit XENOPHON a Kyropaideiában elhallgat, t. i. hogy mit tett Cyrus 16-től 40 éves koráig. E mű jóval felette áll a PERNETTIÉNEK. A *Télémaque* hatása alatt van írva s viszont hatott a BARTHELÉMY *Voyages du jeune Anacharsis* művére. RAMSAY műve népszerűségét mutatja, hogy utolsó kiadásai 1810 és 1826-ból valók. Ez volt tehát PERNETTI művének előképe, melytől messze elmarad. PERNETTI művének tartalma röviden az, hogy a fiatal Cyrus (Cambyzes és Mandane fia) Araspos nevelőjével nagyapja, Astyages méd király udvarába megy, hol bölcsen kikerüli négy könnyelmű udvarhölgy s egy kir. hercegné csábításait, szerencsésen visszaver egy assyr-támadást s kölcsönösen megszeretik egymást Cassandával, Arménia királyának leányával, ki mindenben méltó hozzá s ki e támadáskor fogságba kerül.² Minthogy Cassandane

¹ E művet sem KONT, sem LEVAL, sem BARANYAI nem említik.

² RAMSAY-nál Cassandane Farnaspe persa satrapa leánya, ki Ecbatanában nevelkedik s ott szeretnek egymásba Cyrussal; ugyancsak Araspes egy persa katonája, ki elkíséri Cyrust az akkori ismert művelt világon tett útjaiban, melyekben főleg a vallások és bölcsélet kérdéseit kutatja. Természetesen RAMSAY műve is képzeti, de tartalma tudományos és történeti s ezért hozzá egy vallástörténeti értekezést csatol, FRERET pedig egy másik értekezésben azt mutatja ki, hogy kronológiai adatai többnyire helyesek. RAMSAY egyébként is sűrűn hivatkozik forrásaira.

azonban Balbys assyr királyfi jegyese, Cyrus hazabocsátja s ő is szüleihez utazik Hecatompylosba. Itt hozzáfog nagyobbszabástú reformjaihoz, melyekkel a persákat a görög és egyiptomi híres férfiak segélyével a művelődés útjára viszi. Ezek rajzában szerző a francia irodalom és művelődés adatait használja fel XIV. Lajos idejéből, aminthogy Cyrus maga is lényegében a fiatal XIV. Lajos képmása. Ezekre maga a regény is céloz. Minde műveiben Cyrust segíti felesége, Cassandane, ki, minthogy Balbys sebeiben meghal, Cyrus neje lesz. Mint házas ember is kikerüli egy nő csábításait s szerencsés abban, hogy Cassandane egy nagy betegségből kigyógyul. Majd beutazza országát és egy egyiptomi remete saját élete elbeszélésével életbölcsségre tanítja. Ezzel végződik, mondhatni befejezetlenül, a regény s a szerző hozzáteszi, hogy Cyrus haditetteit nem akarja elmondani, mert mások már sokszor elbeszélték. Az előszó szerint pedig célja az volt, hogy Cyrus nagy tetteiből visszakövetkeztesse előbbi tetteit, melyeket nem ismerünk; de csak ilyesek lehettek. A mű a XIV. Lajos idejében divatozott heroikus regények utánczata, de nevelő, oktató célzattal; azonban ez irányával jól megfér a frivolság is. Az egész fontoskodó és affektált. A fordításra egészben annyi híres mű mellett kevésbé méltó; de elég népserű volt egy ideig.

A magyar fordítás hiven követi az eredetit, csak az előszót hagyja el; de a fordító a németet is ismerte, mert ugyanazon rézmetszeteket közli, mint a német. E rézmetszetek kivitele azonos francia kiadás metszeteivel, de újra vannak azok alapján készítve. Finomságra azonban messze elmaradnak s a részletekben könnyű fölismerni az eltérést. Ezeket a másolatokat, mint említettük, WINKLER X. bécsi rézmetsző készítette. A magyar aláírás valószínűen kolozsvári munka, hol abban az időben a ref. gimn.-ban mindig volt egy-egy rézmetsző ifjú.

A fordító neve ismeretlen, de bizonyára valamelyik erdélyi főrangú ifjú vagy nő, esetleg ugyanott nevelő kezéből került. A többi fordítások is így készültek. A név elhagyása azonban a főrangú fordítóra mutat. Megjelent 1778-ban, a cenzori engedély szól 1776. november 25-ikéről; de hogy a fordítás régibb, ezt bő és gyakran nagyon is régies nyelve tanúsítja, mely mindenestre a BÁRÓCZY előtti prózai nyelvre mutat s a francia tömör, gyakran affektáltan keresett nyelvét cikornyás körülírásokkal próbálja visszaadni, miáltal el is laposítja, elszélesíti s az írói gyakorlatlanság jeleit mutatja. Ezek azonban mellékesek most ama főkérdés mellett, hogy ebben a fordításban is egyik példáját látjuk annak, miként igyekeztek Erdélyben franciából való fordítások által ujítani meg a már-már elhalóban volt magyar irodalmát.

FERENCZI ZOLTÁN.

Tudományos könyvtáraink külföldi folyóirat- és könyvszükségletének beszerzése a valutáris differenciák következtében szinte megoldhatatlan feladat. A nehézségek leküzdésére megalakult a Külföldi Folyóiratokat és Könyveket Elosztó Bizottság, mely 1921. május 10-én jött létre az érdekelt könyvtárak képviselőinek élénk részvétele mellett. A Bizottság elnökévé gróf TELEKI Pál, ügyvezető-elnökévé dr. CHOLNOKY Jenő, eladójává dr. GULYÁS Pál és dr. PASTEINER Iván, titkárává pedig neczpáli JUSTH Tibor választott meg. Az ekként megalakult bizottság azután Ray H. LEGATE urat, az Európai Diáksegítő Akció magyarországi megbízottját kérte fel, hogy a külföldi folyóiratok

és könyvek ingyenes vagy kedvezményes áron leendő megszerzése dolgában őt az illetékes amerikai, angol és francia tényezőknél képviselje, amire LEGATE úr a legnagyobb készséggel vállalkozott. Kezdeményezésére az Európai Diáksegítő Akció három hivatalt állít fel, egyet-egyet Angliában, Amerikában és Franciaországban; ezekből a központokból fog kiindulni minden propaganda és sürgetés, valamint itt fogják összegyűjteni az összes könyveket és folyóiratokat elszállítás előtt. A szállításra vonatkozó megállapodások is elkészültek már a jelenleg Magyarországon működő külföldi jótékonyági missziókkal. LEGATE úr akciójával párhuzamosan a magyar Bizottság is serényen folytatta adatgyűjtő és feldolgozó munkásságát. Ennek eredményeit a következőkben foglaljuk össze: Nem kevesebb mint 65 tudományos könyvtár, intézet és egyesület terjesztette a Bizottság elé az amerikai, angol és francia folyóiratokra és könyvekre vonatkozó óhajait. A beérkező kérelmek azonban oly arányokat öltöttek, hogy a Bizottság kénytelen volt felhívni az intézeteket, nyilatkozzanak, vajjon a maguk részéről mekkora áldozatot hajlandók és képesek hozni a kívánt folyóiratok és könyvek beszerzésére, jelesül tüntessék fel, hogy melyikért hajlandók pl. a békevaluta tizszeresét vagy ötszörösét fizetni, melyeket vennének át csupán békevalután s melyeket abban az esetben, ha azok teljesen ingyen kaphatók. E nyilatkozatok azért fontosak, mivel igen jó kiinduló pontul szolgálnak a Bizottságnak annak megítélésében, hogy mily sorrendben vegyék figyelembe az óhajokat. Még így is a kérések egy nagy részének kiselejtezése után kitűnt, hogy e 65 intézetnek 104 amerikai, 193 angol és 330 francia folyóíratra, továbbá 31 amerikai, 219 angol és 290 francia könyvre volna szüksége. E nagy igényekkel szemben a Diáksegítő Akciónak eddig 1750 dollárt sikerült biztosítania, még pedig 1000 dollárt amerikai s 750 dollárt angol könyvek és folyóiratok bevásárlására. Ha már most egy-egy folyóiratévfolyam árát átlag 5 dollárra tesszük, úgy ez összegből mindössze 28 amerikai és 21 angol folyóirat 7—7 évfolyama, vagyis az igényelt amerikai folyóiratok 26'93%-a és az igényelt angol folyóiratok 10'88%-a lesz beszerezhető. Reméljük azonban, hogy LEGATE úrnak sikerülni fog más forrásokat is megnyitni ez akció érdekében, úgy hogy közönyvtáraink külföldi könyvekkel való ellátása kedvező megoldásra talál.

Magyar Bibliofil Társaság címen az 1920. év utolsó napjaiban egy új társaság alakult, melynek célja az immár szépszámu magyar könyvkedvelőket közös céljaik megvalósítása érdekében egy táborba hozni. Az alakuló közgyűlés diszelnökké gróf APPONYI Sándort, elnökké VÉGH Gyulát, alelnökké dr. FERENCZI Zoltánt és dr. MAJOVSZKY Pált választotta meg. Évi tagdíj 100 K, alapító tagdíj 1000 K. A társaság az 1921. év tavaszán modern könyvművészeti kiállítást rendezett az Orsz. Iparművészeti Múzeumban. A kiállításon — mint a *Magyar Iparművészet*-ben olvassuk — a magyar törekvések mellett különösen jól volt képviselve a német bibliofília s elég jól az angol.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdákban 1920. január 1-től 1921. október 15-éig.

Budapesten.

- *Akarat ny. V., Arany János-u. 1.
 **Anonymus ny. VIII., Rákóczi-tér 2.
 *Arany János irod. és ny. rt. VIII., Mikszáth Kálmán-tér 5.
 Béles Lajos József. I., Szent János-tér 1/a.
 Bokor Dezsőné és Fischer Mihály. VII., Hársfa-utca 10/b.
 Csarni József és dr. Rózsa Elemérné. VI., Szerecsen-utca 5.
 **Csetényi Adolf. VII., István-út 44.
 **Erényi Béla. VI., Teréz-körút 38.
 *Faragó Sándor. V., Bálvány-utca 12.
 Forgács János. VIII., József-utca 1.
 Gál Benjámin. VII., Thököly-út 19.
 Galitzenstein Arabella Betti. VII., Nagydiófa-utca 6.
 **Goldfinger Mór. VI., Király-utca 106.
 Goldschmied Jenő és Rezső. X., Jászberényi-út 4.
 Gurták Károly. VIII., Koszorú-utca 9.
 Hangya szövetkezet nyomdája. VIII., Baross-utca 13—15.
 Hauser Béla és Neukans Lipót. VII., Munkás-utca 14.
 Havas Ödön. VI., Izabella-utca 70.
 Hefty Richárd. II., Székely-utca 2—4.
 *Helier ny. (ezelőtt Wimmer). III., Serfőző-utca 10.
 Holló Lajos. IX., Ráday-utca 11—13.
 Horovitz Vilmos. V., Nagy korona-utca 18.
 **Kállai Armin. V., Bálvány-utca 12.
 **Károlyi György. V., Arany János-utca 1.
 *Kisfaludy nyomda. IV., Régi posta-utca 5.
 **Kondor Izor, Zilzer Edéné és Zilzer Viktor. VII., Rózsa-utca 38/a.
 Kovács József. VII., Rózsa-utca 38/a.
 Kramer Bernard és Tucker Miksa. VIII., Aggteleki-utca 4.
 Lamberger Jakab. VII., Hernád-utca 14.
 **Lebner Rezső és Kohn Ödön. VIII., Bérkocsis-utca 16.
 Löblovitz Andor. VII., Thököly-út 40.
 Löffler Lipót. VII., Károly-körút 9.
 **Merkantil ny. VIII., Német-utca 27.
 Mezőfi Vilmos. VII., Ilka-utca 36.
 *Műszaki könyvkiadó és sokszorosító. I., Buda-foki-út 5.
 Perl Pál és Dániel. VIII., József-utca 1.
 Pöbm József. VII., Damjanich-utca 36.
 **Radó Ernő. VI., Ó-utca 15.
 **Razsó Manó és Büchler Béla. VIII., Vas-utca 5.
 *Reményi Endre. VI., Eötvös-u. 46.
 Richter Márton. VIII., Német-utca 27.
 Róna Ferenc. V., Nagy korona-utca 21.
 **Róth Vilmos. VI., Szerecsen-utca 5.
 Rosenberg Aladár. VII., Károly-körút 7.
 **Rusznák és Türk. VI., Király-utca 14.
 Rusznák Samu. VI., Szív-utca 39/b.
 *Sárkány ny. rt. VI., Horn Ede-utca 9.
 Scheer Gyula és Haris Ervin. I., Verpeléti-út 16.
 Schwartz Bernát. VII., Kertész-utca 8.
 Singer Bernát. VII., Rózsa-utca 38.
 Spiegelhalter Gyula. VI., Csengery-utca 49.
 Sugár Mihály. VI., Izabella-utca 96.
 **Terminus. VIII., Sándor-utca 30/b.
 *Türk Armin. VI., Király-utca 14.
 **Wachmann Károly. VI., Aradi-utca 2.
 **Özv. Wimmer Mártonné. III., Serfőző-u. 10.
 **Woititz Bernát. VI., Horn Ede-utca 9.
 Zobel Adolf. III., Serfőző-utca 10.

Vidéken.

- Balatonfüred. Balatonfüredi ny. rt.
 « **Faragó Adolf.
 Bicske. Lichtenstein Mór.
 Csurgó. Oszeszly Miklós Viktor.
 Debrecen. **Hoffmann és Kronovitz.
 Eger. *Baross ny.
 « Egri lapkiadó rt.
 « **Fleischmann Dávid.
 Erzsébetfalva. *Nagy és Polach, Piac-tér 9.
 Esztergom. **Bártfai Géza.
 Gyöngyös. Gyöngyösi Új Lap kny.
 « Hangya kny.
 Győr. *Reggel rt.
 « **Pannonia ny.
 Gyula. Kultúra lapkiadóvállalat.
 Hódmezővásárhely. Dura Lajos.
 « Erdei Sándor.
 « **Nemes Armin.
 Jászárokszállás. Raffai Ferenc.
 Kaposvár. Szabó Lipót.

(A *gal megjelölt nyomdák nincsenek hivatalosan bejelentve, a **gal jelölték pedig megszűntek.)

- Kapuvár.* **Buxbaum József.
Kecskemét. Buxbaum József és Fia.
 « Hungária ny. és lapkiadó rt.
 « **Kauffer Arthur és Fischer Manó.
 « Kecskeméti Közlöny nyomda és lapkiadóvállalat.
 « Németh László.
 « **Szilády László.
Nirálybida. **Vogel Károly Gusztáv.
Magyaróvár. Hutfless Mihály.
 « Move ny.
Miskolc. Berger Bernát.
 « **Boros Benő.
 « **Grossmann és Kapossy.
 « Grossmann Henrik.
 « Klein Lajos.
 « **Klein és Ludvig.
 « Klein, Ludvig és Szelényi.
 « Knopf Henrik.
 « «Kultura» ny.
 « **László Adolf.
 « László kny. rt.
 « Magyar Jövő ny.
 « **Szelényi ny. rt.
Mór. Löwy Jenő.
 « Pisch Márton.
Moson. Fischer Ignác.
 « **Süssmann Adolf.
Németjárjalu. Hildebrand Keresztély.
Bükösliget. **Borosh nyomda.
Sávanýkút. Klingwarth Róza.
Sopron. Benkő Géza.
 « Breuer Jakab.
 « Corvina ny. rt.
Sopron. **Nyugatmagyarország.
 « **Romwarter Alfréd.
 « **Röttig Gusztáv és fia.
 « Silber Gyula.
 « **Szabó és Székely.
 « Székelyi, Szabó és Társa.
 « Tankó Gábor és Horváth János.
 « **Török Kálmán.
 « Undi Domonkos.
Szeged. Burkus András.
 « Délmagyarország hírlap és nyomda-vállalat.
 « Juhász István.
 « **Kertész János.
 « Koroknay Józsefné.
 « László Zoltán és Tsai.
 « Schwarz Jenő.
 « *Tevél ny.
 « **Tzschöckel Herman.
Székesfehérvár. Deutsch Ármin.
 « Friedmann Adolf.
 « **Kaufmann Pál.
 « **Számmer Imre utóda Heckenast Kálmán.
 « Számmer Imre utóda Pan-
 nonia nyomdaváll.
 « Székesfehérvári Friss Újság
 ny.
 « **Székesfehérvári nyomda-
 vállalat.
 « Szőlősy Ferenc.
Szombathely. Hegedüs Gyula.
 « **Seiler Henrik utódai.
Szigetvár. Szigetvári kny. és lapkiadóváll. rt.
Tab. **Singer Károly.

